

Оригинални научни рад
УДК: 821.163.41.09-1 Деспотовић Д.
821.163.41.09-1
DOI: 10.5937/zrffp55-56958

ПРАВОСЛАВНА ДУХОВНОСТ КАО ЕТИЧКА ОСНОВА ПОЕТИКЕ (СМИСЛО И СТРУКТУРА МОЛИТВЕ У ХАРИТОНУ АЛЕКСАНДРА ДЕСПОТОВИЋА)

Ана М. МУМОВИЋ¹
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Лепосавић (Србија)

¹ djordj_ana@yahoo.com; <https://orcid.org/0000-0002-6974-8960>

Примљен: 21. 2. 2025.
Прихваћен: 10. 12. 2025.

ПРАВОСЛАВНА ДУХОВНОСТ КАО ЕТИЧКА ОСНОВА ПОЕТИКЕ (СМИСАО И СТРУКТУРА МОЛИТВЕ У ХАРИТОНУ АЛЕКСАНДРА ДЕСПОТОВИЋА)²

Кључне речи:
Александар
Деспотовић;
православна
духовност;
боговање;
молитва;
Косово и
Метохија;
Миодраг
Павловић;
Слободан Костић;
Радомир
Стојановић.

Сажетак. Истражујући поезију и поетику Александра Деспотовића у светлу естетике православне духовности, односно њено емоционално језгро и етичке основе, рад полази од тезе да и међу почившим и међу живим српским песницима са Косова и Метохије свакако има већих песника од њега, али да није било већег верника и родољуба „чистог срца” тако надахнутог православном духовношћу.

Анализа целине песничког опуса као боговања православља заснива се на тумачењу православне духовности и елементима црквене књижевности у певању и мишљењу, јер је песник рано почео да пева „сунце [...] ми даје снаге за *молићву*” и прихватио позицију уметника који осећа „саграђен *манастир* и немир” у себи.

Рад осветљава елементе православне духовности као етичке основе поетике Александра Деспотовића и структуру молитве у поеми *Харитон*. Компаративном анализом Деспотовићева поезија пореди се са поезијом Миодрага Павловића, Слободана Костића и Радомира Стојановића.

² Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије бр. 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

Присїуї

Истражујући поезију и поетику Александра Деспотовића (1930–2009) у светлу естетике православне духовности и њену етичку основу и емоционално језгро, пошли смо од налаза да међу почившим и живим српским песницима са Косова и Метохије свакако има већих песника од њега, али да није било већег верника и родољуба „чистог срца” (Јефтимјевић Михајловић, 2014, стр. 14) надахнутог православном духовношћу. Анализу целине песниковог опуса као *боїовање ѣправославља* заснивали смо на тумачењу православне духовности и елемената црквене књижевности у певању и мишљењу, јер је он рано почео да пева „сунце [...] ми даје снаге за *молиїву*” и прихватио позицију, како аутопоетички именује, ствараоца који у себи осећа „саграђен *манасїир* и немир”.³

Имајући на уму *ѣправославну духовносї* и њено место у српском друштву,⁴ јер је она вековима одређивала етички и естетички идеал и модел националне културе и била услов опстанка народа, осветлили смо је као феномен у поезији песника, односно као *боїовање*⁵ које се животом и молитвом потврђивало и тако остваривало пуни смисао. Боговање истовремено означава *їонашање*, *сїање* и *деловање* повезано са Богом у религиозном, духовном или метафоричком смислу. У религијском смислу боговање као

³ Видети Мумовић, 2025а, стр. 67–81; Мумовић, 2025б, стр. 113–131; Мумовић, 2025в, стр. 75–90.

⁴ Значајна публикација у српској књижевности и култури, посвећена проучавању православне духовности у савременој српској књижевности, доноси осамнаест текстова, које потписују Јован Делић, Давор Миличевић, Ранко Поповић, Зорица Никитовић и Саша Шмуља (Поповић и др., 2013).

⁵ *Боїовање*, пише Душан Стојковић, песник, антологичар и историчар књижевности, објашњавајући појам, „има, свакако, везе и са духовношћу. Но, за мене, када напишем *боїовање* то подразумева, најпре и највише, песниковане. Песник је Бог. Нормално, не сваки. Пре свих Рембо или Лотреамон” (Стојковић, 2024а, стр. 143). Суштински такво је боговање код Деспотовића, као *услов* и *узрок* његовог песникованја (Мумовић, 2025б, стр. 114).

Православна духовност као етичка основа њојетике (Смисао и стируктура молитиве у Харитону Александра Деспотовића)

божанствовање или богослужење означава чин обраћања, поштовање, слављење и обожавање Бога или учествовање у богослужењу, односно бављење божанским стварима, молитвом, вером и побожношћу. У књижевном језику може означавати божански начин постојања или живот у складу са божанским принципима. Као такво, оно је наглашено у Деспотовићевом песничком духу. У преносном смислу, пак, боговање означава уздизање себе, охолост и самоувереност која превазилази меру и као такво се не среће у песниковом певању и мишљењу.⁶

Појам православне духовности дефинисали смо као боговање које може бити узвишено и религиозно или иронично и критичко или као песникову стваралачку „матичну ћелију”. Прихватили смо тумачење Ружице Левушкине која налази да је реч *йравославно* изведена из сложене речи *йравославље*, која значи: (а) *йравилно, исѿиниѿио, ѿачно, веровање, вера и учење* и (б) *йохвала, слава, йрослављање или йравомислије, йравоверје, исѿиниѿио и йраво знање о Богу и творевини* (Левушкина, 2024, стр. 23). Такво тумачење и разумевање појма подразумева да смо пошли и од идеје митрополита Влахоса да „истинско учење о Богу укључује у себе истинско хваљење, тј. слављење Бога” (према Левушкина, 2024, стр. 23), како то показују најдубљи молитвени слојеви Деспотовићеве поезије која афирмише песника што слави Бога и веру управо онако како у својим молитвама, на пример, пева владика Николај Велимировић (1880–1956), један од највећих хришћанских богослова.

Када је реч о, такође сложенем, појму *духовност*, следећи *Речник САНУ*, Левушкина налази да он подразумева: (1) „стање онога што није материјално, што представља дух и (2) особине онога који има развијен духовни живот, онога у чему се огледа дух, продуховљеност” (2024, стр. 23). Тако схваћена духовност нужно одређује *етичку сушѿину бића* нашег песника, његово емоционално језгро и етичке основе и смисаоно тежиште певања и мишљења Бога, Косова, православља, историје, модела српске културе и садржаја појма националног идентитета.⁷

⁶ Александар Деспотовић је прву песму објавио 1964. године у приштинском „Јединству”, а његову библиографију чине књиге песама: *Жубор времена* (1969), *Привремено мрѿав* (1973), *Зелена јуѿира* (1977), *Свеѿойоље* (1989), *Свеѿойољу молиѿива* (1991), *Заѿиѿио Свеѿойоље крије своје око* (1994), *Лемброна* (1995), *Аманеѿи оца Јована* (1998), *Векови израсли из корена* (2000), *Мали йравославни йојмовник* (2001), *Хариѿион* (2003), *Свеѿойоље (изабране ѿесме)* (2012) и роман *Кад су цвале неизмишљене руже* (2008).

⁷ Биће је филозофски појам који означава оно што јесте. У домен бића, које означава и индивидуално постојање, спада све стварно и ништа нестварно и ми имамо на уму онтологију која проучава биће и превасходно мислимо на живо људско биће. У бићу постоји битак као унутрашњи принцип бића, односно његов темељ, и/или оно по чему јесте све што јесте, најапстрактнији филозофски појам који не означава никакво појединачно или одређено биће, већ присуство бића у целини (видети Павловић, 1997; Blekburn, 2013).

Појам православне духовности је свакако простран, подразумева најпре разликовање од појмова *религиозности*, *душевности*, *култура*, *морал*, *ерудиција*, *образованости* и *теологија* и може се посматрати:

(а) по свом *унутрашњем садржају* као велика тајна, промишљање о Богу као Творцу и промислитељу и Светој Тројици, духовним бићима и човеку;

(б) као *духовности у историји* и прагрех пре Христовог рођења и после његовог доласка, или као Христово оваплоћење кроз институцију Православне цркве и монаштва и у време одвајања цркве од државе и

(в) као *духовности у човековом бићу* која подразумева вечни живот, свете тајне и друге тајне Православне цркве, спољашње видове побожности, спасење и свете врлине (видети Левушкина, 2024, стр. 23–101).⁸

Из сложеног садржаја појма православне духовности апострофирамо и идеју да се Бог у човеку пресликава дејствима и енергијама, и то је очигледно у Деспотовићевој поезији у целини, посебно у збирци *Харитон* и путопису *Векови израсти из корена*. Православна духовност је изражена као: 1) *ио-зички дојосознање човека*, када је у питању однос према страдалнима и православнима, односно оцу Харитону; 2) *неио-зички дојосознање*, када је у питању однос према другима – иноверницима и целатима.

Смисао и сјруктура моливе

У изради рада, укључујући збирку *Харитон* као песничку грађу, полазимо од историјске чињенице да је преподобни Харитон био исповедник, хришћански мученик и светитељ из четвртог века и времена прогона хришћана. Етимолошки ова грчка реч значи 'благодаран', а нумеролошки се приписује оригиналним и инвентивним, озбиљним и стабилним људима који се интересују за мистицизам.⁹ Овим чињеницама дацамо светло на вредности које у времену и простору запрема историјски светопољски јунак Харитон из Деспотовићеве поеме.

Очигледне историјске токове, промене и назнаке српског слома на Косову и Метохији опеване у триптихону о Светопољу, у чијем је другом делу већ

⁸ Ружица Левушкина све наведене аспекте разматра у монографији *Лексика православне духовности у савременом српском језику (Лексичко-семантичка анализа и лексикографска обрада)* (2024) и они су нужан и довољан услов за спознају вредности православне духовности нашег песника.

⁹ Следећи латинску формулу *nomen est omen* ('име је знак'), која упућује на идеју да име има посебно значење и може изражавати карактер, име Харитон обухвата човека који је хармоничан, атрактиван, радијантан, искрен, толерантан, осећајан и несебичан, неспорно је да је Деспотовић молитвом истакао спремност на жртву светопољског монаха и тако довео у везу два Харитона: преподобног Харитона исповедника и хришћанског мученика и светитеља из Иконије у Малој Азији и Харитона Лукића (1960–1999), монаха Светопољског из Призрена, између којих је седамнаест векова.

насловом *Свети олоу молива* узначена молитва као форма певања (које је критика у рецензијама стидљиво и неумшто назначила) (видети Мумовић, 2025в, стр. 86), Александар Деспотовић је допевао у *Харитону*. Разумевање православне духовности нашег песника подразумева ново одређење појма *молива* у мери нужној за тумачење (по)етике и естетике. Приступамо му зато са две тачке гледишта:

1. Молитва, као једна од основних насушних потреба телесног и духовног бића човека, побожно усмеравање душе ка Богу и беседа срца човечијег са Богом са којом се „душа облачи у доброту и лепоту” и бежи од ђавола, јесте место наде или могућност спасења онима који гину. Прво сажето одређење појма, дакле, јасно показује да је то опсег и Деспотовићеве поезије и унутрашња суштина певања о страдању оца Харитона.

2. Молитва, као разговор са Богом и непрекидно служење Богу, било да је реч о молитви хвале и слављења, молитви благодарности или молитви мољења, срце је свих врлина и вере и без ње се, знано је, не може разумети тајна вере, нити има љубави према Богу и пута до богопознања. Она твори и изражава молитвени ум и чисто срце, траје као борба непрестана и љубав према Богу и људима. Као таква молитва се открива у целини Деспотовићеве поезије, посебно у *Харитону*, и траје као што траје потреба да се дише.

Убиство монаха и одсецање Харитонове главе на Косову и Метохији 1999. године је, као у библијској слици нестанка света, у знаку и духу записа из старе српске књижевности. Први термин индикатор је *усековање главе*, који песник учестало варира унутар структуре збирке. *Харитон* има карактер поеме или молитве и на то упућује уводна структура под насловом „Молитва”. Молитва се, дакле, разуме као побожан разговор са Богом, уметничко осећање своје и човекове душе што прославља Божије савршенство и захваљује доброту Божијој. Уводну песму (која апострофира примарна значења збирке) отвара молитвено обраћање Свемилостивом Богу и Свевишњем Оцу и као лелек сабира се у питању *коме да наричем и коме да придејнем*:

*Ко ме да завајим Госјоди када се над
земљом славјанском црни облак јоново
јојави у ово стјрашно време невреме и када
се на наша ђлећа навали ђешко дреме?*

(Деспотовић, 2003, стр. 7)

Песникова молитва стоји у складу и са учењима светих отаца који беседе да је *молива маји свих добрих дела*, чуварка чистоте тела, сигурна ограда од свих лукавстава и непријатеља. Имајући на уму управо наведене елементе, пошли смо од тезе да је Александар Деспотовић, највернији, најоданији и најискренији српски песник са Косова и Метохије, апсолутно у сагласју са хришћанском етиком и да из те перспективе пева о усековању Харитонове главе.

Да се вратимо структури и значењима „Молитве” као песме која се наставља без конца и краја: *Коме аманетије оца Јована да мучим? Коме погледе сјаљеним манастирима да ујујим? Коме душу и срце које је сијиније од мрвице да запрејем и православље на вековна отњишћа да повраћим на овој Божјој земљи свейојољској-свейојорској ако не уз помоћ Твоју Госйоде?* (Деспотовић, 2003, стр. 8) Унутар свих питања дата је, осим уметничке синтезе историје и косовског мита, суштина и дух свих одлика српске црквене књижевности и њена историјска слика у време средњовековног ропства.¹⁰

Сличност и/или инспирацију старом црквеном књижевношћу пластично илуструје трећа песма „Молитве” и пролошки термин индикатор *заригај* који је отвара као емоционално-умствени уздах. У песми је већ у чврсту везу доведен триптихон збирки о Светопољу. На то не упућује само представа о изгону од стране *аждахе неумне на Север [...] до неојужене Мораве* већ и реинтерпретација симбола *зрно жићя* као израз кључног односа према Христу, молитви и животу. Христос као Бог и богочовек централна је личност православне духовности и као таква његова богочовечанска личност обједињује Деспотовићеву поезију. Идејна и поетска, историјска и естетичка веза између триптихона о Светопољу и поеме *Харийон* је логична и суштинска:

*Заригај земљо свейојољска Славјанска
заригај їрудо Гензарейска Вийїлајемска
[...] заригајїе лобање
Немањића шїїо нам завичај їодарисїїе и са
Поїледима уїїїїм у Небо?*

(Деспотовић, 2003, стр. 9)

Кључ разумевања и тумачења *Харийона* је у исказу великог православног духовника Владике Атанасија који функционише као мото збирке:

Ако їе заборавим Косово – Јерусалиме мој, нека буде заборављена десница моја, нека се їрилеїи језик мој їркљану моме, ако їе не усїамїїим, Мейїохиїо моја, ако їе не сїїавим за їочейїак їесме моје, їсалмойїоја моїа Боїу, сїасу моме. (према Деспотовић, 2003, стр. 5)

¹⁰ Упућујемо на још неке елементе молитвеног језика из старе црквене књижевности који чине основу Деспотовићеве поезије и поетике и етике и естетике: *исїоведем, зайїоїїе Госйоду, їрех, ћуїїим у їїїїїїни Госйодњу моїїїїїу, кроїїки и смерни, їїаву усековаше, ойїросїї*. О лексици из сфере православне духовности пише Ружица Левушкина, која је, на примеру 15.000 лексичких јединица, обрадила православну духовност у три нивоа: по свом унутрашњем устројству, у историји и у човековом животу, а то су планови који се читавају и у Деспотовићевој поетској и ангажованој визији православне духовности. Левушкина је у студији, имајући на уму теоцентрични циљ истраживања, парадигму теолингвистике и потребе са друштвеног, културног, историјског, теолошког и лингвистичког становишта, утврдила и на крају као прилог донела три групе лексичких јединица у српском језику значајних за конституисање семантике православне духовности: терминолошку лексику, лексику општег лексичког фонда и специјалну лексику везану за потребе њеног истраживања проблема (Левушкина, 2024).

У тај програмски и духовни принцип стаје *цели дух и диће* нашег песника, уморног *од себодовања, њројона и расејања / Од Истиока до Зайада*.

Историјска подлога песникове духовне молитве налази се у новинском запису из листа *Хвосно*, у којем читамо:

„Августа 2000. године, у једном импровизованом гробу у предграђу Призрена, у делу насеља Тусусу, где живе Арбанаси, Комисија за есхумацију пронашла је, у заједничкој гробници, тела неколико Срба, који су нестали после завршетка рата, а пошто су ушле немачке снаге КФОР-а. Једно од идентификованих тела било је и о. Харитона, монаха из манастира Свети Архангели код Призрена, кога су 14. јуна 1999. године киднаповали наоружани албански терористи. [...] Уз остатке тела није пронађена глава, док су неколико кости биле сломљене.” (Лацмановић, 2000, стр. 17)

Заснивајући поетске и идејне вертикале певања о страдалном Харитону на Светопољу, што (као некада његов далеки светитељ) *својим ранама од неумних уледа Христа* и што као *слово српске земље [...] жртвом доди мир Божји*. (2003, стр. 22) Деспотовић у смисаони чвор значења: 1) увезује идеју великог духовника; 2) историју као стварност коју сведочи својим христолитим дићем верника и страдалника. Библијски цитати псалама или јеванђеља зато су неизоставни део његове поетске, естетичке, религиозне и лексичке структуре мисли и осећања, какви су, на пример, ови: *Чеја да се дојим у зле дане, кад ме злоба мојих нејријајтеља ойколи?* (Пс. 49, стих 5) или *Сеји се сине ѡкорни вечноја Царства небескоја које је ѡприремљено свима*.¹¹

Деспотовићева поезија (про)тумачена као феномен православне и светосавске духовности или боговање, дакле, вршимо још једно теоријско уопштавање, може се заправо разумети, без обзира на све мане које јој могу, с правом, наћи естетичари, стилисти или критичари, као појава која доказује како језик постаје и остаје чувар вере. Када помиње *Светио ѡисмо* или се позива на религиозни и поетски *дух и диће*, он пева и мисли, имајући на уму да је у њему човеку откривено оно што је откривено, иако није сваком појмљиво, а оно што није откривено остаје као божја мудрост. Онима који немају веру „непојмљиво је сасвим” а онима који имају веру појмљиво је у зависности од „јачине вере и очишћења од греха” по начелу: „што је јача вера, што је светији живот, тиме веће и богопознање” (Левушкина, 2024, стр. 33). Песник, дакле, не улази у суштину Бога већ се осврће на његова дејства. У овом вредносном суду налазимо суштину уметникове поезије и поетике и слоја православне духовности.

¹¹ У структури певања о Харитону помињу се Откровење Јована Богослова, Каин, Петар Коришки, Косовска Девојка, Грачаница, Високи Дечани, Љевишка, Васкрс, Свето Тројство, Крст, Литургија, причест, царски престо, звона дечанска, Свети Лазар и, наравно, Христ као лик у средишњој куполи поеме.

Апсолутни духовни, песнички и религиозни свет Деспотовићев, употребљавамо исказ примерен његовом поетском језику, у том духу завештавају стихови:

*А чуће се ѿлас СВЕВИШЊЕГ
Из Цркве Небеске
Са Пресѿола Њејовој и рећи ће
СВРШИ СЕ [...]*

(Деспотовић, 2003, стр. 49)

Критичка савест, међутим, налаже, да истакнемо да песник није увек умео или није имао снаге да велику историјску драму, иако ју је повезао с митом, религијом и историјом, сажме, нити да овлада великим болом. Понекада се идеје и слике, иако је именовао своју позицију црквеним и религиозним духом, пренесу на текућа збивања и политичку димензију драме:

*Ја рад Божји свакодневно слушам ѿужне
весѿи о роду мом са Свеѿојоља – Хвоснојоља
и обраћам се Свевиињем и
свеѿом Тројсѿиву да род мој не воде
на заклање као јаћнад ѿи неумни*

(Деспотовић, 2003, стр. 39)

То је исти онај дух хришћански именован на корицама збирке *Привремено мртјав* стиховима: *Ја син десѿојѿа Ђурђа / дођох у свој свеѿи / манасѿир снова* (Деспотовић, 1973).

Али остаје чињеница да је лирски јунак христоносац, усправан у вери и способан на страшном месту бити и постојати. Песник је био и остао етик што беседи: *Не кријем ни зубе ни Истѿину, оче Хариѿоне* (Деспотовић, 2003, стр. 53). Именовањем појма истине великим словом заправо се именују уметникова естетика и филозофска и религијска свест. У *Хариѿону* се зато ближе, дубље и изнова објективизује песникова визија и смисао симбола Косова и Метохије које је и код Деспотовића постало главни „ли-терарни топос” и метафора „која потпуно одређује његово стваралаштво” (Јефтимјевић Михајловић, 2003, стр. 69) као Светопоље око којег, тачно уочава критика, окренут Богу гради „ореол *свеѿосѿи Пољу*” (Јефтимјевић Михајловић, 2003, стр. 70).¹² Визију прожима већ створена песничка слика косовске драме или Косовке Девојке у стиховима:

¹² Критичарка тврди да се у збирци *Аманеѿи оца Јована* (1998) „[...] религиозно и родољубиво осећање стапају као и историјско и митско, колективно и лично. Косово као најстарије и најтрагичније српско упориште је срж ове књиге” (Јефтимјевић Михајловић, 2003, стр. 69).

*Веруј у зрно жића светјојољско у ХЛЕБ
веруј њо је ТЕЛО ИСУСОВО
[...]*

*Веруј у Пехар Косовске Девојке и њосле
Боја који светјост и светјуцање Кандилу даје
(Деспотовић, 2003, стр. 54)*

Лирски субјект или јунак који пева о оцу Харитону трећи пут се објављује непосредно „као смерни православац” и казује суштину певања: а) однос према другима, који именује старословенском лексемом *аждаха*; б) *услове и узроке* структуре стиха, који често то није; в) историјску перспективу сукоба и сеоба исказујући хришћанску веру да ће се разум „сакупити у кашичици Историје”:

*Оче Харитјоне,
Неумнима сам у јецају вајино
Ја сам увек жив и ДУХОВНО жив и
Браћа моја Серди –
Ми жртве нейоменика
(Деспотовић, 2003, стр. 57)*

Слика других у Харитјону преломљена је, дакле, истовремено кроз библијску, верску, митску и историјску перспективу као *ојини* и лично. Битно је схватити да се лично у Деспотовићевој поетској визији и перцепцији стварности не одваја од *хришћанској*. Поводом усековања Харитонове главе он тражи опрост, следи филозофију хришћанства и казује:

*И људим нейријатјеље своје али не и оне који
су њројив ПРАВОСЛАВЉА
(Деспотовић, 2003, стр. 55)*

У структури поеме о Харитону други су, наравно, Албанци и НАТО савезници, и они су у континуитету певања, као и у старим црквеним записима, означени као:

- *џи* неумни који са њланина дивљи сиђоше јер су на дајум рођења и смртји заборавили;
- они су нейоменици [...] *ијџо* њлаву усековаше и носе њолумесеџ ѡре-
ломљени за њод ѡрло нам ѡправославно;
- они су жедни несийџи или некрсти којима песник упућује молбу да не хуле на Боја;
- силници који све *ијџо* су узимали узимали су као насилници итд.

Они су, једном речју, и безбожници, *од околних арлаука невериоци* и *ојладнели курјаци*, чиме је у семантику поеме о Харитону уграђена и свест

из уметничке књижевности, она о којој, на пример, певају Његош и српски романтичари именујући крст и луну.

Ипак, као смерни хришћанин, уметник од Харитона, христољубивог косовског новомученика, који ће једнога дана сигурно бити проглашен за свеца¹³, покорно захтева да од Бога тражи опрост за целате и да се моли за жртве које му се *диве и који ти ипоју*:

*Као милосрдни њед Свевишњим
Помоли се да им Госјод њодари обнављање
И да дубље у вирове не засраме се
То је њвоја дужности христјјанине Мирјански
(Деспотовић, 2003, стр. 60)*

Природа Деспотовићеве молитве као есенција и егзистенција православне духовности, у том смислу, потпуније се да сагледати ако се посматра у светлу молитава Николаја Велимировића, најзначајнијег српског теолога. Велимировић се у ропству, у бечкој цркви Светога Саве 1945. године, када моли Господа *вечне Исјине и вечне љубави* што је *ошкрио људима исјину и засведочио љубав њреко Сина*, моли за умножење љубави на само за себе већ за све. Он тражи да *ѡјаси ѡжар мржње и зажежи ојањ љубави у срцима свих народа Твојих* (Велимировић, 2024, стр. 783).¹⁴ Он моли *Госјодара живојиа и смрјиа* да *ѡрими блајодарење [...] за све блаје дарове које нам је даровао у овом времену, као да моли за мир*” (Велимировић, 2024, стр. 715). Према томе, у равни православне духовности Деспотовићева поезија акценгована је у

¹³ Отац Харитон (световно Радослав Лукић) замонашен је 1998. године, а то је било прво монашење у манастиру Светих Архангела после 550 година. Харитон је отет 15. јуна 1999. године. Његово измасакрирано и обезглављено тело пронађено је 8. августа 2000. године у необележеном гробу, заједно са телима више несталих и киднапованих Срба. Глава му је била одсечена оштрим предметом, поломљена је кичма, ребра и кости леве руке. Тело је нађено у његовој монашкој мантији и џемперу, а уз њега су истражитељи пронашли и његову личну карту и бројаницу. Утврђено је да су му прслук и џемпер расечени са предње стране и у пределу срца, што је указивало на то да је оцу Харитону стомак био распорен и да је издоден ножем у пределу срца. Након масакра који је над мучеником Харитоном извршен, одсечена му је глава која још увек није нађена.

¹⁴ „Почетком 1945. године, Гаврило Дожић и епископ жички Николај Велимировић на своме путу за логор смрти Дахау, под јаком стражом, стигли су у Беч, где су задржани три недеље. За то време, они су довођени недељом у Српску православну цркву Светога Саве у Бечу, јер је непријатељ ипак толико био увиђаван, да им то није, као црквеним великодостојницима, ускратио. И док су стражари шетали пред црквом или стајали у самој цркви, дотле је епископ Николај, у олтару, на празним листовима светога Јеванђеља, гушећи се у сузама и под сенком бајонета написао три молитве: *Молијву Свейом Сави, Молијву Боју и Молијву за умножење љубави*” (видети Велимировић, 2024, стр. 780–784).

Велимировићевој молитвеној идеји: *Сјаси савесїи нашу, сјаси душе наше* (Велимировић, 2024, стр. 716).

Наш песник тако и српску историју види у спознаји и покајању да *залуїасмо у їшаму, у којој се не види ни човек ни Бої* (Велимировић, 2024, стр. 159). Свему упркос, док пева на Светопољу, песник се моли у вери а не прагматски, опет као Николај, *јер ће леїи диїїи суседи моїи кад се їокају и Тебе їознаду* (Велимировић, 2024, стр. 159). Та стваралачка и верујућа мисао пониче из православне филозофије и суштине молитве као форме: *Сва дића, Боже, сведоче о Твом дићу, јасније неїо саїи о саїјији, и їрад о їрадиоцима, и їесма о їевачу, и реч о језику и разуму* (Велимировић, 2024, стр. 74).

Када бисмо Деспотовићеву поезију померили и ка практичној равни, нашли бисмо Велимировићев молитвени тон или сазнање из „Молитве за старешине народне” о слабостима „људи који злоупотребљавају власт своју над природом” и који не знају да је сваки човек преслаб и да „власт је велико искушење, и мало је њих који могу одолети томе искушењу”. Једном речју, у светлу православне духовности, у равни естетике осећања чисте душе и поетике трајања, Деспотовићева поезија слика значење Косова Поља као Светопоља. Усековања главе оца Харитона поима се као позив мученицима велике љубави да се моле Богу за нас или, како Велимировић шапуће:

*Мученици велике љубави, молиће се Боју за нас.
Ви шїїо їознадосїе љубав јачу од смрїи, молиће се Љубави за нас.
[...]*

*Ономе, ко има циљ већи од светїа, светї не може нишїїа.
Оноїа ко хїїа дому шїрем од їросїјора, їросїјор не може задржїїи.
Оноїа ко има љубав скуїљу од времених їтворевина, време не може ни
сїречїїи ни їреїазїїи.*

*Кроз све кришине и олуїјине Љубав води своје љубимце и вуче их себи.
(Велимировић, 2024, стр. 522)*

Православна духовност се код Деспотовића природно увек објављује као Тројство. Сама Тројичност Бога је непојмљива тајна. Разлике три лица једнога Бога су у следећем: у вечној *нерођеносїи* Бога, вечној *рођеносїи* Бога Сина (вечна) и вечној *исхођењу* у Светог духа (видети Левушкина, 2024, стр. 34). Такав је и Деспотовићев Бог, Творац света, свега видљивог и невидљивог. Његова поезија као реч и/или језик открива онолико колико је потребно о тајни борбе за опстанак и била је и *акција* у време српскога националног и државног слома на крају прошлог века. У супротном не би значила ништа и имала би сврху у самој себи (видети Мумовић, 2025б, стр. 115). Песничким значењем *боїовања*, односно молитвом и духовношћу, он показује стање јединства са божанским, унутрашњу светост и осећај божанске присутности у себи.

Будући да је Бог светлост умствена (Јн. 1, 5) и да је Христос у *Писму* назван *исток* (Зах. 6, 12), природно је посветити му исток за поклоњење. Божанско *Писмо* говори да се рај, врт Еден, место где је први човек био настањен, налазио на истоку. Гледајући у правцу истока, ми се клањамо тражећи древну отаџбину нашу. У Деспотовићевој поезији православном духовношћу он гледа на југ, на Светопоље као своје духовно одређење и сваки животни смисао. У овом суду изражавамо врхунско вредновање боговања у поезији нашег песника.

Компаративистичка анализа

За комплексније разумевање и тумачење Деспотовићеве поезије и поетике у светлу православне духовности од значаја је дати компаратистичку анализу. Карактер Деспотовићеве православне духовности као боговања разматрамо у светлу пројекције Хиландара у поезији Миодрага Павловића (1928–2014), водећег српског песника, изванредног znalца српске и европске поезије, сјајног есејисте и једног од најутицајнијих песника послератне српске књижевности, Слободана Костића (1952–2012) и Радомира Стојановића (1942), песника са Косова и Метохије, и њихове пројекције *крстојоља*.

Две године пре Деспотовићевог *Светјојоља*, Миодраг Павловић је објавио *Светјојорске дане и ноћи* (1987) и указао на српске *духовне прајочетике*. *Пријешњен између неба и мора* (Павловић, 1987, стр. 24) о Светој Гори он је певао у стиху и прози сказ „о искону бића” (Даринка Јеврић) затвореног у духу православља и изаткао слику о Хиландару под сводом божјим што *стоји као здање / изнад свих времена* (Павловић, 1987, стр. 27).

Као химнопојац и славословац, мислећи да је залутао, и он се дотакао свог *дугог и јасног века* и обезбожења које је Деспотовић именовao као *полувековно уско време*. Стајао је пред највећом Лавром као пред *ојвореном књигом*; осећао дух и чуо удар у врата манастира у поноћ, који је као непоновљиву слику једног стилског правца и епохе оставио Војислав Илић (1860–1894) у песми „Свети Сава”, сведочећи о Савином путу и доласку у Свету Гору. То је онај пут који такође помиње Деспотовић. Павловић се досетио песничког „трагања за знацима и језиком творца природе” и стигао до спознаје: *Не може се ништа више од онога што се може знати* (Павловић, 1987, стр. 13). И још: *И само име је већ твоје семе* (Павловић, 1987, стр. 15). И још: *Моје крајко ћутање, део је твоје великог ћутања, ја и здивања које се у ћутању обнавља* (Павловић, 1987, стр. 31). И он је, као Деспотовић, пожелео и рекао: *Хоћу да све нелагодности суздијем молићвом* (Павловић, 1987, стр. 31) и/или: *Све је сиремно да се душа враћи у тело, и да се тело враћи души* (Павловић, 1987, стр. 33).

Православна духовносћ као етичка основа њојине (Смисао и стурктура молиће у Харитону Александра Десјовића)

Конечно, пре но што ће у песмама и записима именовати првог српског светитеља Саву, опоменуће једном, једном и заувек, а не као Деспотовић непрестано понављати: *Не може Ајарен / ни одсјуйник / да брани / твој рог* (Павловић, 1987, стр. 34). Тада се у манастирској порти срео, као и Деспотовић, са Светим Савом:

Онда Сава сјане њред мене

каже: ко си

овде је вече

никоја нема

сенке све раде

њо својој ћуди

јледај

ево њи хлеба

враји се кући

њројоведај

грује исцељуј

себе лечи

Ајос ће да осјане ње је

ињо њи ѡражи

губоко је у њејини

у њеји

враји се

јази на свом ѡују

држи се речи

(Павловић, 1987, стр. 37)

На ову паралелу компаратистички нисмо указали да бисмо изједначили поетске домете два неупоредива уметника већ да бисмо показали како слична осећања у сваком православном бићу, што га одређује православна духовност као вредност, изазивају Хиландар и Свети Сава. Својом преданошћу том духу, Деспотовић је себи одредио важно место у српској поезији и наслеђу, посебно ако се има на уму да је кренуо, како показује биографија, од једног аматерског и идеолошког певања и духовне делатности, а стигао до средишње теме.

Драгоцен за разумевање Деспотовића и православне духовности у поезији косовских писаца јесте и Слободан Костић. Почев од имена библиотеке „Врањогорски свитак” и реторике наслова *Покајничке њесме* (2000), у којем је завештана основна хришћанска идеја – *њокајање*, преко посвете: „Књига је ова печатана прилогом истинског добротвора и задужбинара српског”, уводне програмске песме „Предсловље”, у функцији предговора, заједно са пролошком песмом „Послесловље”, која представља својеврсан закључак и доказује да се структура збирке мисли као научна форма и

биографском белешком – целином и суштином његова поетика саткана је од православног културног наслеђа као модела културе и духа и косовског завичајног бића.

И доиста, у „Предсловљу” завештани су православни библијски дух, искон и критички и поетички прагматски циљ у знаку првих древних преписивача божјих списа и књига „богонадахнутих псалмопојаца и истинских песника”. Костић скромно полази од сазнања да му у процесу стварања помаже „света сила Надахнућа” и од „читача песме пажњу” проси:

Благодарим и сведочим свакоме који чийа речи покајничкива књије ове, уверене у снају вере, којом ће ојкријти све нейосијжне и йомућене йомисли, йобедийи све нейријайносии, на које наиђе у њој, и одбацијти све лейореке слабосийи које носе йечайй йесничкој незлаийива а йонашања (охолосийи). (Костић, 2000, стр. 7)

У истом стилскопоетичком знаку и духу је и „Послесловље”, које по обрасцу православне скромности, збирку оцењује као „духом оскудни свитак” дариван Богу као покајање и молитву да песничка реч „не буде на суд ми и на осуду”. „Белешка о песнику” све заокружује и постаје кључ критичару за разумевање и тумачење творачког и људског карактера Слободана Костића обликованог по начелима православне духовности: „Србин по крви. Православац по вери, покајник по понашању, поучитељ по послушању [...] рођен је, пред Светог Николу (крштен о Богојављењу) [...] у простом и побожном дому [...] у Речану [...] и ту примио први чин стидљивости. Растући поред Манастира Томинице (задужбине краља Милутина) учио се страху Божјем и смирењу, и на богатом наслеђу народном и предању” (Костић, 2000, стр. 59).

Костићева поетика је сложена и језички и мисаоно продуховљена и као таква се налази у више збирки.¹⁵ Остварујући компаратистички задатак примерен циљу, указујемо на више идеја из *Покајничких йесама* које потврђују Деспотовићеве домете православне песничке мисли.¹⁶ Песник пише „Химну о слави Твојој, својој слабости, да испевао бих Господе [...] љубав [...] и милост” („Слово”) и показује како је песма као молитва увек окренута Богу. Исту идеју налазимо у првом стиху „Молбе” (читај: молитве), јер се од Свевишњег тражи да надахне: *Задахни, Духодавче и Удосійој, Госйоде, да сйевам йсалам / не склойив само словесно у свийй* (Костић, 2000, стр. 10) и у

¹⁵ Слободан Костић је написао песничке књиге: *Обрачун с анђелом* (1974), *Метјак на йослужавнику* (1977), *Чийање майе* (1983), *Жилииййе* (1987), *Покајничке йесме* (2000), *Изабране йесме* (1993, 2006, 2020 – постхумно издање).

¹⁶ Искрпно компаратистичко тумачење поезије и поетике Слободана Костића налазимо у докторској дисертацији Милана Громовића *Византијске йеме и моййиви у срйској йоезији друје йоловине 20. века: Милорад Павић, Иван В. Лалић, Милосав Тешић, Слободан Костић* одбрањеној на Филозофском факултету у Новом Саду 2022. године.

структури „Покајања” које започиње молитвом: *Од дрзновања ме, ірешна и слаба, / издрави, Госјоде, [...] / наложив наду, ненадноме, надари ме* (Костић, 2000, стр. 17). Исходиште певања је у старозаветној форми молитве, какву обележава и Деспотовићев православни песнички дух, као форме која тежи искупљењу и покајању. Костићева молитва је ода или химна Господу: *Свака звезда са неба, Госјоде, знам, / неујаслим виделом ївојим, нейрестїано шайуће їајну, о їросїтрансїву, о Теби, и / свака їравка у їосвећеном їољу їламїи [...] / свечечну славу Твоју* (Костић, 2000, стр. 19).¹⁷ Изучавајући поезију и поетику и доводећи је у везу са византијским мотивима, Громовић износи суштински закључак када тврди да је Костићева „молитва као симбол угуљеног огњишта” (Громовић, 2022, стр. 59).

И уметничка структура „Реч” има исходиште у *Свеїом їисму* и односу према Речи као Логосу или Слову: *Иако од речи насїтали смо, ја у Њу нисам / зашао, нїїи се навикао на њену моћ* (Костић, 2000, стр. 12). Исте су смисаоне интенције и структуре „Речи II” која исконски асоцира на *Књију їосїтања* или стварања света:

*Једино на реч їосїодњу дљеснила је васељена
и їоказао се свїїак Ума, снаїа; їровїђење,
и небо уздрхїало је, и земљи їонудило лик
и їосїтала је сїварностї слово/їраї ївари и овера*
(Костић, 2000, стр. 12)

Сви илустративни примери показују да је и Слободан Костић ученији, умнији и дубљи песник од Деспотовића. Поникли на Косову и Метохији, они су заједно прошли „тесан пут” кроз „уско време” и радили на састављању православних молитвеника и појмовника у одбрани вере и завичаја. Користили су се разним списима светих људи, тежили смирењу, љубили крст и веру, тражили благослов, проповедали милосрђе, на шта упућује и реторика наслова неких Костићевих песама. Њихов однос према православној духовности или боговање подразумева и однос према религиозној идеји, односно служење Богу и побожно понашање. Боговање оба песника било је искрено и свакодневно и исказује величину духа, моћ стваралаштва, слободе и вере.

И најзад, у духу православних вредности испеване су и Костићеве песме о завичају управо под лозинком вере да је мало „путева спасења” и да „многи су путеви пропасти”.¹⁸ Обраћање господу именује „Песма благодарења Богу,

¹⁷ Да би се разумео домет ове поетике, битно је истаћи чињеницу да је Слободан Костић био преводилац молитви, химни и песама Светог Григорија Богослова и молитви и псалама Јефрема Сирина са руског језика. Видети Костић, 2004а; 2004б.

¹⁸ Драгоцене чињенице и осветљавања личности и дела пружа зборник *Дело и мисија Слободана Косїића (Књиїа захвалностїи)*, у којем се налази деветнаест радова који осветљавају књижевни и научни рад, осам радова који читаоцу приближавају

духовносћ. Почев од уводне програмске песме „Само ти ћеш песмо”, у којој је средишњи знак *молићва*, четврт века после последњег српског изгона, налазимо илустративне стихове који се могу тумачити у више равни. Они доприносе разумевању Деспотовићеве поезије и симбола *Светјојоља*,¹⁹ које Стојановић именује као *крсјолико њоље*:

Само ти ћеш њесмо и ноћу и дању
Крсјоликом њољу сјајши у одбрану
(Стојановић, 2024, стр. 5)

Православну духовност објасњавају и стихови *Свако своју молићву носи у тири њрсја* (Стојановић, 2024, стр. 18), *Поље ојасало храм тишином* (Стојановић, 2024, стр. 20) или цела кратка лирско-мисаона структура „Путник” у којој су означени појмови тројство, крст и старословенска лексика коју изражава лексемом *блајосиља*:

Тај сјај није од њоља и смиља
Већ њлас склојљен у тири њрсја
Пројледала реч сишла са крсја
Да ране и сјојје блајосиља
(Стојановић, 2024, стр. 57)

Таквих кратких савршено исклесаних песама у последњој Стојановићевој књизи има више.²⁰ Као уметнички савршенија и модернија пројекција од Деспотовићеве слике сеоба, историјску драму сеоба и пораза именују Стојановићеви стихови *Пусишња је њосесјирима / Моје жеђи и моје скићње* (Стојановић, 2024, стр. 26). Молитва као примарни знак хришћанске духовности или као основна и битна форма црквене књижевности угравирана је у структуру „Јесење доје”. Реторика наслова упућује на визуелну слику, што се у стиху сједињује са акустичком сликом и тако прожима суштину човековог бића:

На друму њућник одевен у звуке
На кој се *молићве* слажу у њоруке
(Стојановић, 2024, стр. 37)

Стојановићева песничка слика путника изгнанника на друму *одевеној у звуке* у којем се *молићве слажу у њоруке* и комуникација са завичајем и

¹⁹ Душан Стојковић, водећи историчар српске поезије, антологичар и преводилац, у књизи *Сићални азбуквједник* у сигналистичком духу пева о Косову Пољу као о пуштопољу: „Насред пуштопоља, око у око слепо” (Стојковић, 2024а, стр. 98).

²⁰ Стојановић пише „добро, али споро” (Стојковић, 2024б, стр. 81) и његова поезија је врсни пример „успешне симбиозе традиционалног и модерног” (Стојковић, 2024б, стр. 88).

православном духовношћу има управо ту димензију. Кристална је и слична песничка умотворина и сажета структура „Ка храму ходим” у којој се православна духовност поима као смисао и циљ исповедног бића *одевеної вайром смисла и језиком модрої биља*. То биће одређује вера на коју упућују поетизовани знаци *Госїод, молиїва и свећа свевидећа*. Они откривају Стојановићево боговање као саставно и узвишено осећање божанствености:

*Услиши Госїоде молиїву моју
Да сїїїнем до храма у осами
Да уїалим свећу свевидећу
Шїо нейрекидно свеїли у їами*

*Сайуїїник сам сенке и ївоїа сјаја
Пуїа шїо води до бескраја*

(Стојановић, 2024, стр. 66)

Стојановић је песник што, као и Деспотовић на Светопољу *сїражари на ейском їољу* (Стојановић, 2024, стр. 68), улази у храм свитања и мисли на позлаћене векове прошлости. Његове очи и душа светлуцају као *свеїлосїї храмовима враћена* (Стојановић, 2024, стр. 74) и играју на *їродуђеној фресци* (Стојановић, 2024, стр. 69) што са собом носи славску погачу и свеће. Сва осећања и тежиште рефлексije уткана су у модерно исклесано здање песме „Повратак” у којој се родољубива мисао казује као верујућа мисао:

*Враћам се из нейознаїої
Из сна из језиве дубине
У усїїима ми реч сиїла с коља
У усїїима ми зайаљене задужбине*

(Стојановић, 2024, стр. 71)

Стојановић је песник који у позним годинама песнички свеже и сажето мисли. Мисао му се обасјана ватром држи за песнички језик као за небо. А на небу је иста православна духовност са Светопоља, што илуструју стихови у знаку визуелне слике: *На језику засвеїле крсїови / Бојеве їлаве времена* (Стојановић, 2024, стр. 38) или акустичко-визуелне слике лирско-рефлексивне структуре по којој је збирка понела наслов – *Сан и друїе їесме: Прекрива ме звук звона недовршене цркве*.²¹

Кратку компаратистичку анализу окончавамо идејама сажете Стојановићевог структуре „Кандило”. Она показује да је православна духовност језгро

²¹ Песник Ратко Поповић (1947) сведочи напад на православну духовност па збирку *Сїраори* посвећује „и свим Косовцима који остадоше код Косова без Косова”. Страори су они други, лешинари и стрвинари што стижу у судњи час и терају српски народ у изгон (Поповић, 2002).

поезије и поетике српских песника са Косова и Метохије и да сеже до Хиландара – најјужнијег националног камена мудрости, духовности и постојаности, светилишта у којем је Деспотовић пронашао себе и своје боговање (видети Мумовић, 2025а, стр. 67–81):

*Кандило дома моја
Склоно је дару
Да храбри њосудале
Рањене лечи*

Да њали свеће у Хиландару
(Стојановић, 2024, стр. 55)

Уместо закључка

Када се испод црте за сабирање и вредновање све сведе, јасно је да Александар Деспотовић у песничким књигама као албуму духовности пише о свом *бојовању*, и то у време када се православље на Светопољу нашло усред пепела или на крају света. Његове песме светле у мраку духом православне вере. Доказ за то је збирка *Харитон*, која припада завршној фази Деспотовићевог стварања и којој се могу придружити путопис *Векови израсли из корена* (2000) и *Мали њправославни молијвеник* (2001) – књиге које се, као и триптих о Светопољу, могу читати и разумети као аутопоетички и критички коментари стваралачког и практичног духа интелектуалног и стваралачког бића.

Једном речју, како каже Умберто Еко тумачећи религиозну духовност у роману *Име руже*, у слоју православне духовности или боговања Деспотовићева поезија има „поетски ефекат као способност” уметности да стално испољава и „производи другачија тумачења, а да се при том никад не исцрпи” (Еко, 2004, стр. 453).

Литература

- Библија*. (1992). Прев. Ђура Даничић и Вук Стеф. Караџић. Београд: Британско и инострано библијско друштво.
- Велимировић, Н. (2024). *Сабрана дела Ђијскоја Николаја у ѡринаест ѡњѡа*, књ. 9. Шабац: Издавачки фонд „Глас цркве”.
- Громовић, М. (2022). *Визанѡијске ѡеме и моѡиви у срѡској ѡоезији друѡе ѡоловине 20. века: Милорад Павић, Иван В. Лалић, Милосав Тешић, Слободан Косѡић* (необјављена докторска дисертација). Филозофски факултет, Нови Сад.
- Деспотовић, А. (1973). *Привремено мѡѡав*. Приштина: Јединство.
- Деспотовић, А. (2003). *Харитон*. Исток–Лепосавић: Дом културе „Свети Сава”.
- Еко, У. (2004). *Име руже*. Београд: Новости.

- Јефтимјевић Михајловић, М. (2003). Косовски мит или функција метафора *Свети-о-љоље* и *Лемброна* у поезији Александра Деспотовића. *Башићина*, 15, 61–75.
- Јефтимјевић Михајловић, М. (2014). Поетика *Свети-о-љоља* Александра Деспотовића. У: А. Деспотовић (ур.), *Свети-о-љоље, зборник поезије* (стр. 5–14). Косовска Митровица: КЦ „Драгица Жарковић”.
- Костић, С. (2000). *Покајничке њесме*. Врање: Манастир преподобног Прохора Пчињског.
- Костић, С. (прев.) (2004а). Григорије из Назијанца. Молитве, химне, песме. *Православно дело*, 1 (2), 7–11.
- Костић, С. (ур.) (2004б). Јефрем Сиријски. Молитве и псалми. *Православно дело*, 1 (1), 9–15.
- Лацмановић, С. (2000, децембар). Мученик Харитон. *Хвосно*, стр. 17.
- Левушкина, Р. (2024). *Лексика љавославне духовности у савременом српском језику (Лексичко-семантичка анализа и лексикографска обрада)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Милосављевић, П. (прир.). (2018). *Дело и мисија Слободана Косићића: књижа захвалности*. Приштина – Косовска Митровица: Панорама–Јединство.
- Мумовић, А. (2025а). Православна духовност као етичка основа путописа Александра Деспотовића (Путопис *Векови израсти из корена*). *Башићина*, 65, 67–81.
- Мумовић, А. (2025б). Православна духовност и/или етика и естетика триптиха о Светопољу (Прилог тумачењу поезије и поетике Александра Деспотовића). У: *Личности у савременом свету: Идентитет, хејерономија и насиље: случај Косово и Метихија* (стр. 113–131). Лепосавић–Београд–Симферопол: Институт за српску културу – Академија за националну безбедност – КФУ Б. И. Вернадски.
- Мумовић, А. (2025в). Златни пресек или испод црте за вредновање (Естетика православне духовности Александра Деспотовића). *Башићина*, 67, 75–90.
- Павловић, Б. (1997). *Филозофски речник*. Београд: Плато.
- Павловић, М. (1987). *Свети-о-љорски дани и ноћи*. Приштина: Јединство.
- Поповић, Р. (2002). *Сираори*. Грачаница: КК „Никанор”.
- Поповић, Р., Миличевић, Д., Никитовић, З., Шмуља, С. и Делић, Ј. (2013). *Ризничари и љамитијељи (Православна духовност српске књижевности XX вијека)*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци – Филолошки факултет.
- Стојановић, Р. (2024). *Сан и друје њесме*. Косовска Митровица: Панорама – Јединство.
- Стојковић, Д. (2024а). *Сигнални азбуковједник*. Младеновац: Центар за културу и туризам – Шумадијске метафоре.
- Стојковић, Д. (2024б). Дамар светлости у оностраним песмама Р. Стојановића. У: Р. Стојановић (прир.), *Сан и друје њесме* (стр. 81–89). Косовска Митровица: Панорама – Јединство.
- Blekburn, S. (2013). *Filozofski rečnik*. Novi Sad: Adresa.

Ана М. MUMOVIĆ

Institute for Serbian Culture Priština—Leposavić
Leposavić (Serbia)Orthodox Spirituality as the Ethical Basis of Poetics
(The Meaning and Structure of Prayer in *Hariton*
by Aleksandar Despotović)

Summary

The paper examines Orthodox spirituality as the ethical basis of the poetics of Aleksandar Despotović (1933–2009), with special attention to the meaning and structure of prayer in his collection *Hariton* (2003). Within the complex notion of Orthodox spirituality, the analysis emphasizes the idea that God is reflected in human beings through actions and energies—an idea that permeates Despotović's entire poetic oeuvre. This perspective shapes the ethical essence of the poet's being and directs the thematic focus of his reflections on God, Kosovo, Orthodoxy, history and/or models of Serbian culture, and the concept of national identity.

For a more nuanced and comparative interpretation of Despotović's poetry in the light of Orthodox spirituality, the paper juxtaposes the image of Hilandar in the poetry of Miodrag Pavlović (1928–2014)—a leading Serbian poet, an outstanding connoisseur of Serbian and European poetry, a brilliant essayist, and one of the most influential voices of post-war Serbian literature—as well as in the poetry Slobodan Kostić (1952–2012), and Radomir Stojanović (1942), a poet from Kosovo and Metohija. Their intertextual resonances are considered not to equate the poetic achievements of distinct authors, but to demonstrate how prayer, Hilandar, or Saint Sava evoke similar spiritual experiences in Orthodox beings shaped by this tradition.

The overview of Despotović's Orthodox spirituality shows that, throughout all phases of his creative work, he remained steadfast in his faith in God and divine love, embraced the Bible as God's revelation, and drew from it the source of his poetry and devotion.

Keywords: Aleksandar Despotović; Orthodox spirituality; worship; prayer; Kosovo and Metohija; Miodrag Pavlović; Slobodan Kostić; Radomir Stojanović.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).